

Politike lokalnog mirotvorstva i građansko prijateljstvo

Dr.sc. Nebojša Zelić (Filozofski fakultet, Sveučilište Rijeka), mr.sc. Julijana Mladenovska-Tešija (Evandeosko teološko veleučilište, Osijek)

Sažetak

Rad je nastao kao rezultat razgovora autora sa skupinom lokalnih političkih aktivista iz Hrvatske i mini-istraživanja provedenog tijekom 2022-23. Njime se propituju mogućnosti mirovnog političkog aktivizma ususret prevladavajućoj tezi o globalnom trendu jačanja radikalno desnog konzervativizma i demokratske recesije. Na tragu velikog istraživanja demokratskih trendova Mreže europskih političkih instituta koji ističe da je europska politička scena puno raznovrsnija nego li se to vidi kada je se promatra kroz prizmu demokratske krize, autori kreću s jedne strane od toga da dominantni narativi krize često zanemaruju kompleksnost u korist unifikacije i redukcije, te s druge, da je hrvatska politička scena zanimljivija nego li se to čini na prvi pogled. Navedeno istraživanje ukazuje da se nešto slično događa na razini lokalnih politika: ispitanici su mišljenja da je mirotvorstvo važno za održiv i uključiv razvoj lokalne zajednice u Hrvatskoj i da omogućava kreiranje budućnosti društva kao zajednicu prijateljstva građana okupljenih oko zajedničkih potreba i ciljeva.

Ključne riječi: *građansko prijateljstvo, Hrvatska, lokalne zajednice, mirotvorstvo, nenasilje*

Local Policies of Peacemaking and Civic Friendship

Ph.D. Nebojša Zelić (Faculty of Philosophy, University of Rijeka), M.Sc. Julijana Mladenovska-Tešija (Evangelical Theological Seminary, Osijek)

Abstract

This paper came out as a result of conversations of authors with a group of local political activists from Croatia and a mini-research conducted during 2022-23. The paper explores the possibilities of peaceful political activism in the face of the prevailing thesis about the global trend of strengthened radical right conservatism and democratic recession. Following the results of a major research on democratic trends by the Network of European Political Institutes, which points out that the European political scene is much more diverse than it appears when viewed through the prism of the democratic crisis, this article explores on the one side, whether the dominant narratives of the crisis tend to neglect

the complexity in favor of unification and reduction, and on the other, whether the Croatian political scene is actually more interesting than it appears on the first glance. Namely, the aforementioned research shows that something is happening at the level of local politics: the participants believe that peacemaking is important for sustainable development of the local community in Croatia and enables imagining the future of the country as a community of friends gathered around common needs and goals.

Key words: *civic friendship, Croatia, local communities, nonviolence, peacemaking*

(M.Sc., Maja Seguin, translator)

Uvod

Hrvatski kontekst je obilježen ratnim nasljeđem iz devedesetih godina prošlog stoljeća što se često koristi za legitimaciju nacionalističkih i militarističkih vrijednosti, te dovodi do toga da se minimiziraju vrijednosti mirovnog rada, bez obzira je li riječ o djelovanju civilnog društva, pojedincima–mirotvorcima ili institucionalnom mirotvorstvu, poput mirne reintegracije hrvatskog Podunavlja. S druge strane, to je i kontekst pripadnosti široj europskoj obitelji.

Novija istraživanja poput onog demokratskih trendova Mreže europskih političkih instituta,¹ ističu da je europska politička scena puno raznovrsnija nego li se to čini kada je se promatra kroz prizmu »dramatičnog narativa pan-europske demokratske krize«². Ona također ukazuju na važnost mirovnog i građanskog aktivizma³ po pitanju demokracije »odozdo« te da se povećanom participacijom građana u procesima političkog odlučivanja utječe na smanjivanje centraliziranih odluka, koruptivnih i drugih procesa koji utječu na porast nezadovoljstva i pad izlaznosti na izborima.⁴ Lokalni izbori 2021. i izbori za Hrvatski sabor 2020. godine su ukazali na sličnu potrebu za promjenom po pitanju

¹ European Policy Institutes Network (EPIN) je mreža 40 renomiranih instituta koji se bave političkom analizom iz 27 zemalja članica EU. O projektu: <https://epin.org/current-project/> (4.6.2023).

² Richard Youngs, Patterns and Particularities in European Democracy (4. ožujka 2023). *Centre for European Policy Studies*. Carnegie Europe, <https://carnegieeurope.eu/2020/03/04/patterns-and-particularities-in-european-democracy-pub-81458> (12.6.2023).

³ Vidjeti veliko istraživanje o pozitivnom miru Instituta za ekonomska i mirovna istraživanja: Institute for Economics & Peace. Positive Peace Report 2022: Analysing the factors that build, predict and sustain peace (2022).

<http://visionofhumanity.org/resources> (16.8.2023) te članak koji sažimlje podatke analize o istraživanju mira autora Nils Petter GLEDITSCH, Jonas NORDKVELLE, Håvard STRAND, PeacereSearch—Just the study of war? *Journal of Peace Research*, 51(2) (2014), 145–158. <https://doi.org/10.1177/0022343313514074> (23.6.2023).

⁴ Vidjeti: Marcia GRIMES. The Contingencies of Societal Accountability: Examining the Link Between Civil Society and Good Government. *Studies in Comparative International Development*, 48 (2012); Alexander James HAMILTON, Craig HAMMER, Can We Measure the Power of the Grabbing Hand? A Comparative Analysis of Different Indicators of Corruption. *World Bank Policy Research Working Paper* 8299, (2018); Damir GRUBIŠA, Protukorupcijska politika u Hrvatskoj: između deklaracije i redukcije. *Političke analize* 2 (2010), i dr.

osiguravanja transparentnosti u odlučivanju i javnim politikama, pri čemu se kao jedna od najvažnijih mjera javlja povećanje sudjelovanja građana u političkom procesu.⁵ Ova mjera je također jedna od važnijih kada je u pitanju izgradnja pozitivnog mira koji pak omogućava optimalne uvjete razvoja društva i svih njegovih pojedinaca.⁶ No, da bi se krenulo s poželjnim promjenama »odozdo«, važno je razumijevanje lokalnih zajednica: jesu li one i po čemu drugačije od nacionalnih? Krećući od koncepta građanskoga sudjelovanja J. S. Milla kao garancije dobrog funkcioniranja demokracije i protuteže autoritarne države, suvremene države i posebice države Europske unije, razvile su sustav lokalne samouprave. One su osnovne jedinice koje garantiraju mogućnost sudjelovanja građana u definiranju konkretnih politika koje odgovaraju njihovim potrebama. One su mjesta brige, socijalnog povjerenja, uzajamnosti, i održivog djelovanja i razvoja – ove zajednice prijateljstva⁷ u fokusu su Agende za održivi razvoj 2030 koja ističe da je jačanje mogućnosti lokalnih zajednica da odgovore na potrebe građana jedan od najvažnijih koraka ka mirotvorstvu koje je dugotrajan proces i praksa svih dionika.⁸

U nastavku rada analizirat ćemo teorijski koncept građanskoga prijateljstva sa aspekta lokalne zajednice, te u drugom dijelu ukazati na njegovu povezanost s konceptom mirotvorstva, referirajući se na hrvatski kontekst putem provedenog mini-istraživanja.

1. Građansko prijateljstvo i lokalna zajednica

U ovom dijelu rada pružit ćemo teorijski uvid u pojmove građanskog prijateljstva i pripadnost lokalnoj zajednici. Imajući u vidu da su ovi pojmovi kompleksni, nećemo pružiti cjelovitu teorijsku raspravu o njima jer bi to zahtijevalo jedan samostalni rad, već ćemo dati određenje tih pojmova onako kako smo ih koristili i u istraživanju.

Najšire gledano, *građansko prijateljstvo* je dobar odnos među građankama i građanima. Od tog pojma krećemo jer smatramo da se preklapa i s pojmom mirotvorstva, jer jedan od ciljeva mirotvornog rada

⁵ Vidjeti: Andrija HENJAK, Stranačka identifikacija i granice stranačke mobilizacije u Hrvatskoj nakon 2000. godine. *Političke perspektive* 1 (2011); Mirjana KASAPOVIĆ, Drugi kritični izbori u Hrvatskoj – slom jednog modela vladanja. *Političke analize* 2 (2011); Ivan KOPRIĆ, Tijana VUKOJIĆIĆ-TOMIĆ, Lokalni politički sustav nakon uvođenja neposrednog izbora načelnika: stanje i prijepori. *Institut za javnu upravu*, Zagreb (2013); i dr.

⁶ Institute for Economics & Peace. *Positive Peace Report 2022: Analysing the factors that build, predict and sustain peace* (2022). <http://visionofhumanity.org/resources> (16.8.2023)

⁷ Vidjeti: Heather DEVERE, Graham M. SMITH, Friendship and Politics. *Political Studies Review* 8 (3) (2010); Preston KING, Graham M. SMITH, *Friendship in Politics*. London: Routledge (2007); Simon KOSCHUT, Andrea OELSNER. *Friendship and International Relations*. Basingstoke: Palgrave Macmillan (2014); John von HEYKING, Richard AVRANENKO (eds.), *Friendship & Politics: Essays in Political Thought*. Notre Dame: University of Notre Dame Press (2008), i dr.

⁸ UN General Assembly, 70/1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_70_1_E.pdf (28.5.2023)

jest upravo stvaranje dobrog odnosa između članova političke zajednice. Iz tog razloga je potrebno odrediti i što podrazumijevamo pod dobar odnos, odnosno građansko prijateljstvo. U definiranju građanskog ili političkog prijateljstva krenut ćemo od Aristotela.⁹ On je prvi odnos u političkoj zajednici definirao kao jedan od aspekata prijateljstva odnosno *philia*. Naravno, suvremene zajednice traže drugačiju vrstu prijateljstva nego onu koju je definirao Aristotel. U suvremenim pluralnim zajednicama za odnos građanskog prijateljstva potrebno je shvaćanje prema kojem građani ne »uzimaju u obzir sveobuhvatni moralni karakter svojih sugrađana; već samo njihov javni politički karakter«. ¹⁰ Glavna razlika koju ovdje valja uočiti je to da možemo biti u građanskom smislu prijatelji i s onima s kojima ne dijelimo sveobuhvatni moralni i politički svjetonazor. Građansko prijateljstvo primjereno suvremenim okolnostima mora se realizirati tako da se poštuje pluralizam, individualna prava i postojanje političkog neslaganja. Ipak, Aristotel je ukazao na neke stvari koje moderni koncept građanskog prijateljstva treba uzeti u obzir. Prvo, prijateljstvo se u političkoj zajednici treba iskazivati kroz zajednički sustav sudstva i službenika.¹¹ Drugim riječima, prijateljstvo se iskazuje kroz pravednost zajedničkih institucija. Drugo, ta pravednost mora biti javna i prijateljstvo se mora jasno manifestirati kroz institucije. »Kad su ljudi prijatelji ne treba im pravednosti; dočim kad su pravedni, treba im prijateljstva«. ¹² Naime, čak i kada su građani tretirani pravedno, a to se ne vidi, može se stvoriti percepcija nepravde i međusobnog nepovjerenja. Treće, najvažnija dužnost zakonodavca je promicanje tog odnosa prijateljstva jer »čini se da prijateljstvo održava države, te se i zakonodavci više trse oko njega negoli oko pravednosti«. ¹³ Važnost ovih postavki jest u tome da se građansko prijateljstvo ne vidi samo kao vrlina koja se iskazuje prema drugima u privatnoj domeni, već je ona baš usmjerena na naše političko djelovanje i zato je važan segment mirotvornog političkog rada. Građansko prijateljstvo očituje se dakle u onoj domeni u kojoj nastupamo kao građani, a to je javna ili politička domena koja se razlikuje od privatnih domena kao što su obitelj, privatni odnosi ili razna udruženja u koja svojevoljno ulazimo. No, i takav, javni prostor može sadržavati određene aspekte koji definiraju dobar odnos kao takav, koji definiraju prijateljstvo.

Naravno, prijateljstvo često podrazumijeva dubok odnos među osobama koji je ispunjen emotivnim odnosom i afektivnošću. U političkim i građanskom prostoru ne možemo se osloniti na takav osjećaj duboke afektivnosti kakav gaje prijatelji u svojim privatnim odnosima. Karakteristično je za odnose označene dubokom emotivnošću da činimo neke stvari samo zato jer onaj kojega volimo nije uspio u

⁹ U interpretaciji Aristotelove ideje građanskog prijateljstva naslanjali smo se na utjecajne interpretacije Johna Coopera (1980) i Sybil Schwarzenbach (1996).

¹⁰ Sybil A. SCHWARZENBACH, On Civic Friendship, *Ethics*, 107 (1996), 97-128., 113.

¹¹ ARISTOTEL, Politika, Beograd, Kultura (1970), 1280b.

¹² ARISTOTEL, Nikomahova etika, Zagreb, Liber (1982), 1155a26-28.

¹³ ARISTOTEL, Nikomahova etika, 1155a22-24.

svom naumu. To nam je dovoljan razlog da žrtvujemo svoje snove, podnosimo velike troškove i mijenjamo svoje životne planove. Za razliku od osobnih odnosa, politički je život označen političkim sukobima i normalna je naša želja da protivnici izgube političku borbu. Također, pluralizam znači različitost u koncepcijama dobra i to što netko nije uspio ostvariti svoju koncepciju dobra nikako nam samo po sebi ne daje razlog da mi nešto činimo. Frustracija, nezadovoljstvo ili otuđenje koje netko može osjećati zbog neostvarenja svojih partikularnih ciljeva ili političkih opcija sigurno nam ne daju razloge da zajednički djelujemo u svrhu ostvarenja njenih ciljeva.

Za razliku od afektivnosti postoje razni drugi aspekti koji su vezani uz prijateljski odnos, a u isto vrijeme mogu biti prikladni za javnu domenu, odnosno za domenu građanskog prijateljstva. U literaturi se posebno ističu četiri takva aspekta: *briga* (Edyvane 2007, 2012), *uzajamnost* (Schwarzenbach 1996, 2009), *povjerenje* (Rothstein 2005; Holtug 2021) i *praktično djelovanje za drugog* (Schwarzenbach 1996, 2009). Svi su prisutni i privatnim odnosima prijateljstva, ali smatramo da mogu jednako tako biti prikladni kao konstitutivni elementi onoga što zovemo građanskim prijateljstvom.¹⁴

Krenimo od aspekta brige. Briga, slično kao i afektivnost, može zahtijevati neki dubok odnos među pojedincima koji nije primjeren za odnose u političkoj zajednici. No, to ne mora biti slučaj. Na primjer, Edyvane govori o osjećaju »osnovne brige prema osobi kojeg nije moguće u potpunosti eksplicirati pozivajući se na svojstva osobe«. ¹⁵ Ta briga nije svodiva na nešto dublje, na neki dublji odnos koji je određen sličnim interesima. Možda je najjasnija ilustracija takvog stava darivanje krvi (barem u zemljama gdje se za to ne dobivaju neke značajne beneficije ili novac). Darujemo krv zbog temeljne brige za druge iako ne znamo koja svojstva ti drugi imaju, koje su njihove koncepcije dobra i koliko se njihove partikularne vrijednosti razlikuju od naših. Drugim riječima, može nam biti stalo do dobrobiti naših članova zajednice, da imamo poriv pomoći im da izbjegnu određene nedaće, a da to ne traži našu duboku privatnu bliskost. O takvom aspektu brige govorimo kad govorimo o političkom ili građanskom prijateljstvu. Ona je važna upravo zato jer ne zahtijeva prethodno slaganje među osobama, niti zajednički politički projekt koji dijelimo ili zajednički svjetonazor. Slijedeći feminističku tradiciju briga se vezuje uz sam odnos, a ne uz kognitivni aspekt dijeljenja zajedničkog svjetonazora. To pitanje dolazi te, nakon što smo iskazali određenu brigu za dobrobit druge osobe.

No, iako je briga temelj za odnos prijateljstva, ona sama po sebi može biti problematična za političku domenu jer ona se može manifestirati i kroz odnos nejednakosti – neki su se feudalcima sigurno *brinuli* za svoje kmetove, ali to sigurno ne možemo nazvati odnosom građanskog prijateljstva.¹⁶ Za to je

¹⁴ Detaljniji opis svakog od ovih elemenata nalazi se u Zelič (2016).

¹⁵ Derek EDYVANE, *Community and Conflict: The Sources of Liberal Solidarity*, London, Palgrave Macmillan (2007), 133.

¹⁶ Sybil A. SCHWARZENBACH, *On Civic Friendship: Including Women in the State*, New York, Columbia University Press, (2009), 176.

važan odnos jednakosti koja podrazumijeva jednakost pred institucijama i sadrži određeni aspekt recipročnosti kao uzajamnosti. Mi se možemo brinuti za nekoga, a da taj netko ne mari za nas, ali da bi odnos bio prijateljski on mora biti uzajaman. Kada kažemo da je uzajamnost važna onda to ne znači nekakav *milo za drago* odnos. Koji put osobe ne mogu uzvratiti čin brige, ali važan aspekt jest to da gaje prema nama uzajaman odnos brige kada bi bile u situaciji da je to potrebno. Drugim riječima, ono ka čemu stremimo u idealu građanskog prijateljstva nije da se cijelo vrijeme zalažemo za dobrobit drugih *u njihovo ime*, već da se svih dovoljno osnaži da se možemo *zajedno* zalagati za bolje i pravednije zajedničke institucije.

Odnos uzajamne brige može ostvariti treći aspekt prijateljstva, a to je *povjerenje*. Povjerenje je naravno vrlo složen i višeznačan pojam. Razne definicije povjerenja Festenstein sumira u sljedeću, »to je oblik prosudbe, koja može biti prešutna ili dio navike, jednog djelatnika da dodijeli drugome diskrecijsku moć nad nekim svojim dobrom«. ¹⁷ Piotr Sztompka daje jednostavnu definiciju povjerenja koja kaže da je povjerenje »oklada na buduće kontigentne radnje drugih«. ¹⁸ U svim definicijama naglasak na diskrecijskoj moći i kontingentnim radnjama implicira da povjerenje uvijek uključuje nesavršene informacije o drugima i isključuje ideju slijepe vjere u druge. To znači da je povjerenje više nego puko predviđanje i manje nego potpuno jamstvo: možemo se osloniti na dobre namjere drugih da nam neće nanijeti štetu, a da se to može vidjeti u njihovom djelovanju, a ne na temelju puke pretpostavke. Ovdje je važno naglasiti *generalizirano povjerenje* za razliku od *partikulariziranog*. ¹⁹ Partikularizirano povjerenje ograničeno je na one s kojima dijelimo svjetonazor, religiju, etnicitet, dok je generalizirano ono koje odgovara na pitanje može li se općenito vjerovati ljudima u društvu. Građansko prijateljstvo za razliku od prijateljstva unutar određenih udruženja ovisi upravo o generaliziranom povjerenju.

Konačno, ono što ljudi manifestiraju u svakom prijateljskom odnosu je *praktično djelovanje za drugoga*. ²⁰ Briga za drugoga se mora na neki način manifestirati, mora se vidjeti da bi mogla osnažiti međusobno povjerenje. Praktično djelovanje može biti političko, građanke i građani se politički angažiraju da bi izgradili institucije koje će biti pravedne ili barem takve koje neće isključiti niti jednu grupu ljudi. No, ono može biti i u domeni civilnog društva i manifestirati se u raznim činovima solidarnosti s drugima. Važno je da pri tome udruge civilnog društva ne isključuju određene grupe ili se ne zalažu za smanjenje njihovih prava i uočiti postojanje ranije spomenutog aspekta jednakosti i uzajamnosti.

¹⁷ Matthew FESTENSTEIN, *Negotiating Diversity: Culture, Deliberation, Trust*, London, Polity (2005), 138.

¹⁸ Piotr SZTOMPKA, Trust, Distrust and Two Paradoxes of Democracy, *European Journal of Social Theory* 1 (1998):19-32.

¹⁹ Vidjeti: Rothstein 2005; Uslaner 2002; Holtug 2021.

²⁰ Sybil A. SCHWARZENBACH, On Civic Friendship, *Ethics*, 107 (1996), 97-128.

Osim građanskog prijateljstva kao važnog aspekta mirotvorstva, drugi element našeg istraživanja je bio kontekst i važnost lokalne zajednice. Naime, jako puno je literature ispisano o nacionalnim i religijskim pripadnostima kao važnim odrednicama identiteta. No, u zadnje se vrijeme počinje sve više pisati o važnosti pripadnosti određenom gradu ili regiji.²¹ Pripadnost gradu ili regiji ne mora biti manje važna od pripadnosti državi. Dapače, kako kaže De-Shalit, »[n]a kraju dana, grad je nečija neposredna okolina, i ne pomaže puno što se netko osjeća kao da pripada državi, prilično apstraktnom političkom tijelu, dok ne pripada svojoj konkretnoj i neposrednoj okolini, gradu«. ²²

Konkretna okolina o kojoj govori De Shalit očituje se u tome što mi našim svakodnevnim radnjama bitno utječemo na nju. Kada očistimo park, utjecali smo na našu okolinu; kada odlučimo kojim putem ćemo ići na posao, utječemo na stvaranje gužve i drugima olakšavamo ili otežavamo put; kada odlučimo u koje ćemo mjesto sjesti na kavu, utječemo na izgled određenog trga. Drugim riječima, naš svakodnevni utjecaj na grad ili mjesto na kojem živimo je puno snažniji i vidljiviji nego utjecaj na apstraktno političko tijelo kao što je država. Naravno, ako se to odnosi na naše svakodnevno djelovanje, onda se još jače odnosi na političko djelovanje ili djelovanje kroz civilno društvo. Za nas kao politička bića osjećaj pripadanja lokalnoj sredini prvi je aspekt našeg pripadanja nekoj zajednici. Takva vrsta zajednice drugačija je od države i zbog još jednog važnog aspekta. Države nužno imaju granice i neki povijesni narativ koji je onda i temelj nacionalnog identiteta ili pripadanja. No, gradovi su vrlo često skloni fluktuacijama, promjeni stanovništva i nemaju granice kao što imaju države. Također, lokalnoj sredini se ne očituje kroz pripadanje nekom povijesnom subjektu kao što je to slučaj s nacijom, već se prije očituje kroz određeni *etos*, način življenja. Biti član neke lokalne zajednice više znači dijeliti određene vrijednosti nego zajedničku povijest. Kada govorimo o gradu kao zajednici prije imamo na umu ono što se u tom gradu događa, festivale, male parkove, navike ljudi, lokalnu tržnicu ili sportski klub. Stupovi pripadnosti zajednici kakva je grad prije su pripadnost na temelju djelovanja, susreta i događanja nego na temelju velikih nacionalnih pobjeda i dostignuća.

Upravo zato jer je pripadnost na lokalnoj razini temeljena na odnosu, a ne na narativu, smatramo da je ona prvi važan prostor izgradnje građanskog prijateljstva kao važnog elementa mirotvorstva. Ovo je prostor na kojem se ljudi koji pripadaju raznim udruženjima ili političkim strankama sreću i zajednički djeluju. Iz tog nam je razloga bilo važno istražiti koliki značaj naši ispitanici daju ovoj zajednici u odnosu na udruge s jedne strane, i na državu ili naciju s druge strane, te smatraju li naslijeđe mirotvornog aktivizma važnim za vitalnost zajednice i budućnost hrvatske demokracije.

²¹ Vidjeti: Baubock 2010; Cunningham 2007; De-Shalit i Bell 2011; De-Shalit 2018.

²² Avner DE SHALIT, *Cities and Immigration: Political and Moral Dilemmas in the New Era of Migration*, Oxford, Oxford University Press (2018), 101.

2. Politike lokalnog mirotvorstva – projekt kao studija slučaja

Čini se neobičnim govoriti o mirotvorstvu u hrvatskom kontekstu, ako krenemo od pretpostavke da se u Hrvatskoj mir u smislu završetka rata dogodio 1995. godine. Ipak, ovo pitanje je važno ako mislimo na naslijeđe mirotvornog aktivizma koje je nedovoljno uvaženo, a prisutno od samih početaka ratnih sukoba 1991. godine, i posebice imajući u vidu Erdutski mirovni sporazum, misija koja se smatra jednom od najuspješnijih akcija UN-a i hvalevrijednim potezom Vlade RH.²³

I dok postoje studije koje istražuju odnos između ratnog naslijeđa i političkih preferenci²⁴, nedostaju takve koje istražuju utjecaj mirovnog naslijeđa na hrvatske demokratske procese. A važnost mirovnoga aktivizma ili mirotvorstva je naglašena i globalnom analizom mira i Agendom za održivi razvoj 2030 koja smatra da ono doprinosi stvaranju prostora dijaloga, razvoj i transformacija društva.²⁵ Ovim problemom te tezom da je »mirotvorno djelovanje jedan od iznimno važnih odgovora na ugroženost ljudskih prava« i da ono »razvija pristup koji osnažuje sudionike u donošenju odluka na razini lokalnih samouprava za nenasilno i mirotvorno rješavanje akutnih i kroničnih problema lokalnih zajednica« se bavio projekt *Politike lokalnoga mirotvorstva*²⁶ koji je u fokusu ovoga dijela rada.

U sklopu projekta provedeno je više aktivnosti, a za ovaj rad su važne radionice u Daruvaru 1.-3. prosinca 2022., Zadru 16.-18. veljače 2023., i Osijeku 18.-21. travnja 2023, te fokus grupe održane u Osijeku, 21. travnja 2023.

Na projektu je sudjelovalo 23 sudionika²⁷ i to po tri iz Zagreba i Zadra, dva iz Osijeka, te po jedan iz Daruvara, Vukovara, Lipika, Biograda na moru, Pakraca, Ogulina, Slavnskoga Broda, Darde, Rijeke, Sv. Ivana Zeline, Vrbovca, Virovitice, Ukrajine/Požege, Pakraca i Splita. Većina se izjasnila da su aktivni u strankama, gradskim i/ili mjesnim odborima, savjeta (13), dok su ostali naveli da su članovi udruženja (6), studenti (2) i drugo (2).

Istraživanje je bilo koncipirano kao studija slučaja s osnovnom jedinicom analize 23 ispitanika, a analiza je temeljena na upitnicima s radionica s posebnim osvrtom na skupinu pitanja o razumijevanju

²³ Vidjeti: Albert BING, Međunarodna zajednica i reintegracija Hrvatskoga Podunavlja: realpolitika i multietnički odnosi, *Mirna reintegracija Hrvatskoga Podunavlja: znanstveni, empirijski i iskustveni uvidi*, ur: Dražen ŽIVIĆ, Sandra CVIKIĆ, Zagreb-Vukovar: Područni centar Vukovar, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar (2010.); Goran BOŽIČEVIĆ (ur.), *U dosluhu i neposluhu: pozitivni primjeri izgradnje mira u Hrvatskoj u 90-ima i kasnije*, Grožnjan: Miramida Centar (2010.) i dr.

²⁴ Vidjeti: Josip GLAURDIĆ, Vuk VUKOVIĆ, Prosperity and peace: Economic interests and war legacy in Croatia's EU referendum vote. *European Union Politics*, 16(4) (2015), <https://doi.org/10.1177/1465116515580179> (13.6.2023) i Voting after war: Legacy of conflict and the economy as determinants of electoral support in Croatia, *Electoral Studies* 42 (2016), <https://core.ac.uk/download/pdf/77411904.pdf> (26.5.2023), i dr.

²⁵ IEP, *Positive Peace Report 2022*: <http://visionofhumanity.org/resources> (16.8.2023); UN GA, *2030 Agenda for Sustainable Development*: <https://sdgs.un.org/2030agenda> (2.6.2023).

²⁶ Projekt *Politike lokalnog mirotvorstva* je provela udruga RAND iz Sesveta u suradnji s ustanovom Politike nenasilja iz Osijeka te Centra za studije mira i konflikata Sveučilišta u Rijeci, politikenenasilja.org/novosti/40-politike-lokalnog-mirotvorstva (12.5.2023.)

²⁷ Terminologija se odnosi na oba spola i šire, po potrebi.

mirotvorstva i nenasilja, te na analizi bilješki i audio zapisa s fokus grupe.

Najprije navodimo osnovne pojmove kako su se koristili u istraživanju. Pojam *mirotvorstva* je shvaćen šire, kao jedna od najviših vrijednota ustavnoga poretka Republike Hrvatske²⁸ i kao aktivnost *tvorenja mira* odnosno mirovnoga aktivizma. Ono je aktivno djelovanje pojedinaca i skupina i cilju rješavanje i transformaciju sukoba, zalaganje protiv nepravde, prevenciju svih oblika nasilja i provođenje aktivnosti kao odgovor na potrebe građana.²⁹ Usko je povezano s razumijevanjem *mira* s jedne strane, kao procesa koji omogućava razvoj odnosa između pojedinaca i skupina temeljen na odsustvu dominacije, otvorenoj suradnji, prihvaćanju i povjerenju³⁰, te *nenasilja* s druge, kao sposobnost pojedinca da se svjesno i promišljeno suzdrži od nasilja (na tragu M. Gandhija), te da efikasno i etički odgovorno pristupi rješavanju političkih sukoba (na tragu B. Müller i C. Schweitzer).³¹

U nastavku prenosimo odgovore ispitanika sažeto i u dvije skupine: najprije one dobivene temeljem upitnika, te zatim one iskazane u fokus grupi. Odgovori neće biti prikazani na razini pojedinog ispitanika u cilju zaštite identiteta.

Rasprava

Općenito možemo reći da su lokalni politički aktivisti smatrali da hrvatsko društvo u velikoj mjeri odlikuju rivaliteti i moć velikih igrača (stranaka, koalicija i sl.), te da »građanima treba da se moć spusti što lokalnije«, jer ta blizina omogućava »povećanu transparentnost, sudjelovanje u odlučivanju i pojačanu brigu oko lokalnih problema«. Iz tog razloga njima je važno to što sudjeluju u lokalnoj politici »zato što se prave promijene događaju ovdje«, ali i »razgovori o zajednici budućnosti«.

Iz upitnika smo saznali da biti *mirotvorac* u lokalnoj politici nije jednostavno jer »si u manjini, a većina blokira drugačija zalaganja«, no je »nužno«. Mirotvorstvo za ispitanike »počinje osobnim angažmanom, preuzimanjem odgovornosti da nešto moram učiniti za druge«, a dolazi od razumijevanja da »briga za zajednicu je briga za budućnost«. U tom smislu *nenasilje* je alat kojim se »ostvaruje trajniji mir« jer ono »pospješuje odnos između pojedinaca, i unutar i između stranaka«. Nenasiljem se mogu postići »rezultati koji duže traju, dok kompromisna rješenja su kratkotrajna«, no »sam proces dugo traje«. I premda većina ispitanika o nenasilju razmišlja više pragmatično, nego principijelno,³² nenasilje u političkom diskursu smatraju »poželjnim, jer je uporaba nasilja u procesima donošenja odluka na bilo kojoj razini politike pogrešna i ne vodi miru« kojeg definiraju kao »poboljšan

²⁸ Ustav Republike Hrvatske, članak 3: <https://www.zakon.hr/z/94/Ustav-Republike-Hrvatske> (8.6.2023)

²⁹ UN GA, *2030 Agenda for Sustainable Development*: <https://sdgs.un.org/2030agenda> (2.6.2023).

³⁰ Johanna SÖDESTRÖM and others. Friends, Fellows, and Foes: A New Framework for Studying Relational Peace, *International Studies Review*, Volume 23, Issue 3 (2021), <https://doi.org/10.1093/isr/viaa033> (12.5.2023).

³¹ Ana Maria RAFFAI, *Nenasilje u teologiji oslobođenja Dorothee Sölle*. Doctoral thesis/Disertacija. University of Zadar/Sveučilište u Zadru (2016), 3, 10, 139 i na dr. mjestu. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:994876> (2. svibnja 2023).

³² Ovdje mislimo na razlikovanje između principijelnog (Gandhi, King) i pragmatičnog nenasilja (Sharp, Semelin).

ekonomski rast, podrška razvoju ruralnih zajednica, povećana ekološka svjesnost i ekoproizvodnja, transparentnije upravljanje resursima na svim razinama, suočavanje s prošlošću, fokus na mlade i budućnost, društvena kohezija i uključenost, veće zadovoljstvo građana« i sl., koji se smatraju čimbenicima s izraženom pozitivnom korelacijom s pozitivnim mirom.³³

U odnosu na *zajednicu*, većina ispitanika kao osnovne doživljava dobrovoljne zajednice (stranke, klubove, udruge, vjerske zajednice) (3,99%) i grad (3,98%). Slijede mjesni odbori (3,37%), država (2,68%) i županija (2,58%). *Grad* je mjesto »povezivanja s ljudima s kojima si odrastao/la«, »prijateljstava i ljubavi«, gdje je naglašeniji »osjećaj pripadnosti zbog hrane, glazbe, klubova, fakulteta«. *Država* je »apstraktniji koncept« koji se povezuje s »domoljubljem, patriotizmom« i »nacionalizmom, jer se njeguje pripadnost jednoj naciji, dok su gradovi šarenolikiji«. No, država se smatra važnom za nacionalni identitet; ona je sa tog aspekta »zajednica koja me određuje i šire, ali i uže«: »šire, u smislu povezanosti, onaj osjećaj da pripadaš nečem većem« i »uže, jer moram reći da sam Hrvat/ica po određenim kriterijima, a ako navedem neke druge, upitno je jesam li to ili ne«. Grad ima prednost i u smislu da se »u državi često osjećam kao da nisam važan/a, jer su neki drugi važniji«.

Županiju ispitanici smatraju »zajednicom s najmanjim političkim i drugim utjecajem«, dok *dobrovoljne zajednice* smatraju važnima jer su u njima »vidljiviji kao pojedinci« bez obzira što su tu zbog »određenog interesa ili vještine«. U odnosu na *mjesni odbor* ili *kvart*, sudionici smatraju da su »iznimno važni i zanemareni«, te bi trebali biti »bolje iskorišteni da se građani još više angažiraju jedni za druge«. »Ljudi koji dođu u odbor, žele čuti druge ili podijeliti brigu, i uistinu razgovaraju, ali su razočarani jer to ne dođe do vrha«. Na toj mikrorazini stvaraju se prijateljstva koja su »iskreno povezivanje na temelju zajedničkih interesa«, a to se događa zbog »povjerenja« i »ravnopravnosti«.

O važnosti mirotvorstva i lokalnih zajednica se razgovaralo i na fokus grupi. Ispitanici su smatrali da se »mir treba shvatiti kao proces – u tome mi je pomogla ova edukacija – da je on nešto što traje i što se mora stalno graditi, nije samo korak nakon sukoba«. Neki od prijedloga ispitanika kako je moguće da lokalna politika bude mirotvorna su »osvješćivanje da mirotvorna politika radi na dobrobit šire zajednice« (nije vođena uskim stranačkim interesima), no da bi se to postiglo potrebne su »mjere na smanjivanju korupcije i povećanju transparentnosti na svim razinama donošenja odluka, posebno financijskih«; »poticanje suradnje između političkih dionika«; »povećanje uključenosti«; »snažnije sankcioniranje nasilja, govora mržnje, kriminala«, i edukacije o nenasilju i mirovnim politikama za predstavnike tijela uprave, ali i građana. Ispitanici također smatraju da mirotvorstvo doprinosi povećanju *legitimiteta* izabranih predstavnika, njihovoj odgovornosti i uključivosti, i potiče brigu oko rješavanja problema zajednica poput siromaštva, nasilja, nezaposlenosti, migracija i slično.

³³ IEP, *Positive Peace Report 2022*: <http://visionofhumanity.org/resources> (16.8.2023);

Ispitanici smatraju da »nenasilje doprinosi dijalogu i uči me da je moj prijatelj svatko kome je prioritet briga za drugog«, da je »mirotvorstvo zajedničko zalaganje za razvoj zajednica kao mjesta svih građana« i »konkretna aktivnost na dobrobit svih«. Mirotvorstvo je i poluga kojom se »povratno jača povjerenje u lokalne strukture upravljanja« i stvara okružje za »rast zajednica koji je usmjeren ka budućnosti«.

Može se reći da ispitanici gledaju lokalno kroz njegovu povezanost s državnim, regionalnim i globalnim i to dvojako: s jedne strane, oni ističu još uvijek snažna tradiciju centralističkog upravljanja i nezavršenost procesa decentralizacije; s druge, svjesni su mogućnosti koja se otvara putem članstva u europsku obitelj, a to je učiti iz iskustava drugih lokalnih samouprava i kreirati vlastiti model koji će se snažnije samo-određivati sukladno zajednici građana koja ih oblikuje.³⁴

Zaključci

Velika egzistencijalna kriza u kojoj se nalaze demokracije u Europi pruža opću sliku stanja, no njom nisu obuhvaćeni drugačiji trendovi ili strujanja unutar država EU. Hrvatska je među onim državama koja se još uvijek snažno suočava s korupcijom, ograničenom slobodom medija, netransparentnim upravljanjem sredstvima na nacionalnoj i lokalnoj razini, i sl. Izvještaj Freedom House 2023. navodi da su lokalne zajednice osobito na udaru zlouporabe sredstava zbog slabosti lokalnih medija i civilnog sektora, ali i zbog građana koji biraju ili iste ili kandidate iz istih stranaka, čime omogućavaju nastavak koruptivnih radnji, dok navedeno globalno istraživanje pozitivnog mira smješta Hrvatsku na 38. mjestu iza Grčke, Izraela, Cipra i Ujedinjenih Arapskih.

Naše mini-istraživanje potvrđuje da su politički aktivisti – sudionici projekta svjesni što se događa i pokreću drugačije prakse kojima žele ojačati mehanizme demokratske kontrole lokalnih vlasti. No ističu da premda kod stranaka postoji svjesnost da jačanje lokalnih vlasti može biti odlična poluga u niveliranju frustracija građana i put kao transparentnijem rješavanju lokalnih pitanja na lokalnoj razini, kao inicijatori drugačijih aktivnosti oni su često na udaru i vlastitih i drugih stranaka, a ostaju i dovoljne bez podrške od strane građana i lokalnih medija.

No, spoznaje koje smo naveli pokazuju i da su mirotvorstvo, građansko prijateljstvo i pripadnost lokalnoj zajednici prepoznati od strane lokalnih političkih aktivista kao važni i povezani. Ispitanici su posebno prepoznali brigu i praktično djelovanje za druge što je bitno i zato jer se ostala dva aspekta – uzajamnost i povjerenje, mogu razviti upravo iz ova dva. Odnos utemeljen na brizi za dobrobit i

³⁴ Vidjeti: Ross BEVERIGE, Philippe KOCH. Urban everyday politics: Politicising practices and the transformation of the here and now. *Environment and Planning D: Society and Space* 37(1) (2019); Waren MAGNUSSON, The symbiosis of the urban and the political. *International Journal of Urban and Regional Research*, 38 (2014), <https://doi.org/10.1111/1468-2427.12144> (4.6.2023) i dr.

djelovanje kojim se taj odnos manifestira, mogu razviti generalizirano povjerenje i osjećaj uzajamnosti, odnosno zajedničkog djelovanja. Važno je i to da su ispitanici prepoznali lokalnu pripadnost kao onu koja može ojačati međusobne veze unatoč razlikama u svjetonazoru, religiji i etnicitetu, jer su lokalni identiteti utemeljeni na odnosu i etosu, a ne na velikim narativima.

Ova opažanja su posebice zanimljiva ako ih se gleda kroz prizmu novih kretanja na hrvatskoj političkoj sceni i globalne trendove koji naglašavaju važnost autentične politike koja propituje odnose između države, lokalnog i pojedinca, i promovira pogled na državu kao mirotvornu zajednicu utemeljenu na brizi, suradnji, jednakosti i povjerenju. Pogled „iznutra“ ovog istraživanja premda ograničen, ukazuje da mirotvorstvo, posebice zbog naslijeđa mirovnog angažmana bi trebao biti ozbiljnije analiziran u odnosu na budućnost Hrvatske kao održive zajednice. Društvenost kao osnovna značajka ljudskoga roda se ne može razvijati bez pozitivnoga mira i usko je povezana s vrijednostima poput brige, empatije i solidarnosti, reciprociteta i suradnje, ali i s nadom i hrabrošću da se zamišlja drukčija budućnost za promjenu sadašnjeg stanja.

Bibliografija

ARISTOTEL, *Nikomahova etika*, Zagreb, Liber, 1982.

ARISTOTEL, *Politika*, Beograd, Kultura, 1970.

Rainer BAÜBOCK, Reinventing urban citizenship. *Citizenship Studies* 7, 2010.

Daniel BELL i Avner DE SHALIT, *The Spirit of Cities*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2011.

John COOPER, Aristotle On Friendship, u: Amelie RORTY (ur.) *Essays on Aristotle's Ethics*, Berkeley, University of California Press, 1980.

Frank CUNNINGHAM, Cities: a philosophical inquiry, http://www.frankcunningham.ca/papers/papers_1_20690.pdf, 2007.

Avner DE SHALIT, *Cities and Immigration: Political and Moral Dilemmas in the New Era of Migration*, Oxford, Oxford University Press, 2018.

Derek EDYVANE, *Community and Conflict: The Sources of Liberal Solidarity*, London, Palgrave Macmillan, 2007.

Derek EDYVANE, *Civic Virtue and the Sovereignty of Evil*, London, Routledge, 2012.

Matthew FESTENSTEIN, *Negotiating Diversity: Culture, Deliberation, Trust*, London, Polity, 2005.

Nils Petter GLEDITSCH, Jonas NORDKVELLE, Håvard STRAND, Peaceresearch—Just the study of war? *Journal of Peace Research*, 51(2) (2014), <https://doi.org/10.1177/0022343313514074> (23.6.2023).

Nils HOLTUG, *The Politics of Social Cohesion: Immigration, Community, and Justice*, Oxford, Oxford University Press, 2021.

John Stuart. MILL, *On Liberty* (first published in 1859). Kitchener: Batoche Books, 2001.

Ana Maria RAFFAI, *Nenasilje u teologiji oslobođenja Dorothee Sölle*. Doctoral thesis / Disertacija 2016. University of Zadar / Sveučilište u Zadru. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:994876> (2. svibnja 2023).

Bo ROTHSTEIN, *Social Traps and the Problem of Trust*, Cambridge, Cambridge University Press, 2005.

Sybil A. SCHWARZENBACH, On Civic Friendship, *Ethics*, 107, 1996.

Sybil A. SCHWARZENBACH, *On Civic Friendship: Including Women in the State*, New York, Columbia University Press, 2009.

Johanna SÖDESTRÖM and others. Friends, Fellows, and Foes: A New Framework for Studying Relational Peace, *International Studies Review*, Volume 23, Issue 3, 2021. <https://doi.org/10.1093/isr/viaa033> (12.5.2023).

Piotr SZTOMPKA, Trust, Distrust and Two Paradoxes of Democracy, *European Journal of Social Theory* 1, 1998.

Eric USLANER, *The Moral Foundations of Trust*, Cambridge, Cambridge University Press, 2002.

Nebojša ZELIČ, Građansko prijateljstvo u modernim društvima, u: Luca MALATESTI, Snježana PRIJIĆ SAMARŽIJA, Elvio BACCARINI (ur.) *Moralni, politički i društveni odgovori na društvene devijacije*, Rijeka, Filozofski fakultet u Rijeci, 2016.

Internetski izvorI:

European Policy Institutes Network (EPIN), *Towards a Citizens' Union (2CU)* (2022), <https://epin.org/current-project/> (4.6.2023).

Institute for Economics & Peace. *Positive Peace Report 2022: Analysing the factors that build, predict and sustain peace* (2022). <http://visionofhumanity.org/resources> (16.8.2023)

Ustanova Politike nenasilja, *Politike lokalnog mirotvorstva*, politikenenasilja.org/novosti/40-politike-lokalnog-mirotvorstva (2.6.2023.)

UN General Assembly, *70/1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development* https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_70_1_E.pdf (28.5.2023)

Ustav Republike Hrvatske, <https://www.zakon.hr/z/94/Ustav-Republike-Hrvatske> (8.6.2023)